

ΣΥΝΤΟΜΟ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΟΥ ΟΜΟΤ. ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΤΟΥ Α.Π.Θ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ Κ. ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

Ο ομότιμος καθηγητής της Πολυτεχνικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου και αντεπιστέλλον μέλος της Ακαδημίας Αθηνών Νικόλαος Μουτσόπουλος, γεννήθηκε στην Αθήνα το 1927.

Α΄. ΣΠΟΥΔΕΣ ΚΑΙ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΗ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑ

Κατά τις εισαγωγικές εξετάσεις στην Αρχιτεκτονική Σχολή του Ε.Μ. Πολυτεχνείου επρώτευσε.

Στην Αρχιτεκτονική Σχολή του Μετσοβίου είχε σοφούς διδασκάλους· τον Αναστάσιο Ορλάνδο, τον Δημήτριο Πικιώνη, τον Παναγιώτη Μιχελή, τον Νικολή Χατζηκυριάκο-Γκίκα, τον Σπύρο Παπαλουκά, τον Γιάννη Τσαρούχη και άλλους.

Μετά το πέρας των σπουδών του στην Αρχιτεκτονική Σχολή του Μετσοβίου (1953), συνέχισε με υποτροφία μεταπτυχιακές σπουδές στο Παρίσι στην Σορβόννη όπου παρακολούθησε τα μαθήματα Αρχαιολογίας στο *Ινστιτούτο Τέχνης και Αρχαιολογίας*, με τον Charle Picard, τον Andre Grabar και τον Paul Lemerle. Επιστρέφοντας υπέβαλε προς έγκριση τη διδακτορική του διατριβή με θέμα: *“Η Αρχιτεκτονική των εκκλησιών και των μοναστηρίων της Γορτυνίας”*, η οποία βαθμολογήθηκε με “άριστα” και με πρόταση του Αναστάσιου Ορλάνδου εξεδόθει στη σειρά των δημοσιευμάτων της Αρχαιολογικής Εταιρείας.

Μετά τη δημοσίευση της διατριβής του διορίστηκε επιμελητής στην έδρα της *Αρχιτεκτονικής Μορφολογίας και Ρυθμολογίας* και μετά διετία υπέβαλε τη διατριβή του για υφηγεσία με τίτλο: *“Αρχιτεκτονικά μνημεία της Αρχαίας Βούρας”* (στην περιοχή της Ελίκης στην Αιγιαλεία).

Παράλληλα προσελήφθη από τον Κωνσταντίνο Δοξιάδη στην αρχικό πυρήνα τεχνικών επιστημόνων και μελέτησε πολεοδομικά σχέδια πόλεων και οικισμών του Ιράκ. Τότε ασχολήθηκε ειδικότερα με την Βασόρα (Basra).

Το 1958 εξελέγει παμψηφεί τακτικός καθηγητής στη νεοσύστατη Αρχιτεκτονική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, στην έδρα Αρχιτεκτονικής Μορφολογίας και Ρυθμολογίας όπου edίδαξε όλα τα σχετικά μαθήματα μέχρι το 1996, έτος της συνταξιοδότησεώς του.

Το Δίπλωμα της Θεολογίας έλαβε από τη Θεολογική Σχολή του ΑΠΘ, το 1963.

Διετέλεσε:

- Διευθυντής του Εργαστηρίου Αρχιτεκτονικής Μορφολογίας και Ρυθμολογίας και του Μουσείου Αρχιτεκτονικής του Τμήματος Αρχιτεκτονικής της Πολυτεχνικής Σχολής του Α.Π.Θ.
- Συγκλητικός του Α.Π.Θ.: 1961-62, 1971-72 και 1977-78.
- Κοσμήτορας της Πολυτεχνικής Σχολής του Α.Π.Θ. Το 1963-64.
- Μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του *Κέντρου Βυζαντινών Ερευνών της Φιλοσοφικής Σχολής του Α.Π.Θ.*, από την ίδρυσή του μέχρι το έτος 1981 και πρόεδρος του κατά τα πανεπιστημιακά έτη 1975-76, 1979-80 και 1989-1991.

- Εκτός από τα μαθήματα Αρχιτεκτονικής Μορφολογίας και Ιστορίας Αρχιτεκτονικής ιδίως κατά την πρώτη δεκαετία λειτουργίας της Σχολής edίδαξε κατ' ανάθεση το μάθημα των Αρχιτεκτονικών συνθέσεων κατά το πανεπιστημιακό έτος 1959-60, το μάθημα της Διακοσμητικής κατά το έτος 1966-1967 και το μάθημα της Πολεοδομίας κατά τα πανεπιστημιακά έτη 1968-1969 μέχρι το 1977.
- Παράλληλα είχε κληθεί από διάφορα Πανεπιστήμια και Ινστιτούτα να δώσει διαλέξεις σε θέματα σχετικά με τα αντικείμενα των Επιστημονικών του Ερευνών (Πολυτεχνείο Σκοπίων: 20.4.1964, στο Ινστιτούτο Παραδοσιακής Αρχιτεκτονικής I.CO.MO.S -C.I.A.V. της Φιλιππουπόλεως, στη Σχολή Πολεοδομίας στην Τσάντιγκαρ των Ινδιών, στο Παρίσι, στο Λουξεμβούργο, στη Σόφια, στην Κωνσταντινούπολη, στην Άγκυρα, στο Πανεπιστήμιο της Μέσης Ανατολής). Δίδαξε σε μεταπτυχιακό Σεμινάριο αναστηλώσεως του Πολυτεχνείου της Νεαπόλεως ύστερα από πρόσκληση του γνωστού διευθυντή καθηγητή και προέδρου του I.CO.MO.S. Roberto di Stefano (9.4.1986).
- Στο Σεμινάριο Αναστηλώσεως και Προστασίας Παραδοσιακών Οικισμών που πραγματοποιήθηκε στη Μεδίνα της Τύνιδος έλαβε μέρος ως εμπειρογνώμων της UNESCO και ανέπτυξε το θέμα: *"Η αναβίωση των παραδοσιακών οικισμών της Χαλκιδικής. Εμπειρίες μιας μελέτης"* (12.3.1986).
- Εργάστηκε ως εμπειρογνώμων του Παναγίου Τάφου και είχε έτσι την ευκαιρία να επισκεφθεί στην Ιορδανία την Πέτρα και να μελετήσει τα μνημεία με συνοδεία του Γενικού Διευθυντή Αρχαιοτήτων Dr Fawzi Zayadin.
- Δίδαξε, επίσης, το μάθημα της Χριστιανικής και Βυζαντινής Αρχαιολογίας στη Θεολογική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου, κατά το ακαδημαϊκό έτος 1959-1960.
- Κατά το διάστημα της τριακονταπενταετίας που υπηρέτησε στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων οργάνωσε Αρχείο Αρχιτεκτονικών Σχεδίων το οποίο, ύστερα από τις αλλαγές που έγιναν στο τομέα "IV" του Τμήματος παραχωρήθηκε στο Δήμο Βέροιας ο οποίος το τοποθέτησε στο ειδικά αναστηλωμένο με επίβλεψη του καθηγητή Ν.Κ.Μ. τριώροφο ιστορικό κτίριο στο οποίο το Αρχείο θα μηχανογραφηθεί ώστε να γίνει προσπελάσιμο σε ειδικούς ερευνητές.
- Παράλληλα οργάνωσε και Μουσείο Προπλάσμάτων παραδοσιακών αρχιτεκτονικών κτισμάτων της Μακεδονίας (αγροτικών, αστικών και εκκλησιαστικών). Τα προπλάσματα, αφού συντηρήθηκαν εκτέθηκαν στο γνωστό Λαογραφικό Μουσείο του Συλλόγου Γραμμάτων και Τεχνών της Κοζάνης και στη συνέχεια μεταφέρθηκαν και εκτίθενται στο Λαογραφικό και Εθνολογικό Μουσείο της Θεσσαλονίκης.
- Ασχολήθηκε, επίσης, ιδιαίτερα και με Βυζαντινά Αρχιτεκτονικά μνημεία, φρουριακής, εκκλησιαστικής και της παραδοσιακής Αρχιτεκτονικής.

Β'. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΙΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ I.CO.MO.S. ΚΑΙ ΤΟΥ I.B.I. (INTERNATIONAL BURGEN INSTITUT)

- Υπήρξε από τους ιδρυτές του Διεθνούς και του Ελληνικού Τμήματος του I.CO.MO.S. (*Conseil International des Monuments et des Sites*) στα πλαίσια του Τεχνικού Επιμελητηρίου της Ελλάδος. Υπήρξε μάλιστα πρόεδρος του ελληνικού τμήματος μέχρι το 1981 και μέλος του *Comité Executive* του Διεθνούς).
- Υπήρξε από τους ιδρυτές του Ελληνικού Τμήματος του Διεθνούς Ινστιτούτου Φρουρίων και Πύργων I.B.I (= *Internationales Burgen Institut*) και για μια περίοδο πρόεδρος, όπως πρόεδρος εξελέγη, μετά το θάνατο του ιδρυτού του, αείμνηστου P. Gazzola και του Διεθνούς Ινστιτούτου (I.B.I.).
- Με την ιδιότητα του προέδρου του ελληνικού I.CO.MO.S και του Ελληνικού Ινστιτούτου Φρουρίων και Πύργων είχε την ευκαιρία να διοργανώσει πολλά διεθνή συνέδρια όπου έλαβαν μέρος ειδικοί εμπειρογνώμονες οι οποίοι είχαν την ευκαιρία να μελετήσουν την Αρχιτεκτονική των βυζαντινών μνημείων της Μακεδονίας, τα μοναστήρια του Αγίου Όρους και ιδιαίτερα την ελληνική παραδοσιακή Αρχιτεκτονική.
- Ως πρόεδρος του ελληνικού I.CO.MO.S και ιδιαίτερα του Δ.Σ.της Διεθνούς Επιτροπής Παραδοσιακής Αρχιτεκτονικής (*CIAV= Comité International d' Architecture Vernaculaire*) προσπάθησε να φέρει σε στενότερη επαφή τους επιστήμονες και ιδιαίτερα τους αρχιτέκτονες των Βαλκανικών χωρών και της Τουρκίας ώστε με την όσο το δυνατόν υπεύθυνη πληροφόρηση και γνώση της παραδοσιακής τους αρχιτεκτονικής με ομιλίες από ειδικούς επιστήμονες και την επίσκεψη στα κατά τόπου εργοτάξια αναστηλώσεως και αναβιώσεως (*reanimation*) των παραδοσιακών κατοικιών, στην Αλβανία, την Βουλγαρία, τη Ρουμανία, τη FYROM και την Τουρκία, στο Αργυρόκαστρο (*Gyrocuster*), Plovdiv, Nesembar, Jeravna, Koprivtica, Istanbul, Saframbolu, Bursa, etc, etc, και με τις επιτόπου συμπληρωματικές ξεναγήσεις και εξηγήσεις, από τους υπεύθυνους των αναστηλώσεων, μπόρεσαν τα μέλη του I.CO.MO.S. να αποκτήσουν, την πλέον υπεύθυνη γνώση των προβλημάτων που είχαν να αντιμετωπίσουν οι τοπικοί υπεύθυνοι αρχιτέκτονες και τις μεθόδους και την τεχνολογία που χρησιμοποιούσαν για την αναστήλωση, όπως και τις κοινωνικές παραμέτρους που επιστράτευαν για να επιλύσουν τα ουσιαστικότερα προβλήματα της αναβιώσεως· γιατί ο τελικός στόχος του I.CO.MO.S., δεν είναι μόνο η αναστήλωση και η δημιουργία οικισμών-μουσείων, αλλά ζωντανών οργανισμών όπου να μπορεί να συνεχισθεί ο εθνικός βίος και να επιβιώσουν οι παραδόσεις και τα έθιμα των αυτοχθόνων κατοίκων.
- Παράλληλα οργάνωσε πλήθος επιστημονικών συνεδρίων του I.CO.MO.S και του CIAV σε διάφορες πόλεις της Ελλάδος (Θεσσαλονίκη, Βέροια, Καστοριά, Κοζάνη) και τα οποία συνοδεύονταν με επιστημονικές επισκέψεις στα πλέον αξιόλογα ιστορικά σύνολα όπως, στη Σαντορίνη, όπου είχε φροντίσει να μετέχουν και γέροντες παλιοί οικοδόμοι οι οποίοι εξηγούσαν τους ειδικούς επισκέπτες από πολλές χώρες των Βαλκανίων,

της Ευρώπης και της Τουρκίας της παραδοσιακές τεχνικές της θολοδομίας και τα τυπικά παραδοσιακά κονιάματα που χρησιμοποιούσαν (αναμίξεις ασβέστου, άμου, θηραϊκής γης-puzzolana) κλπ. Οι συζητήσεις που έλαβαν χώρα στο ιδανικό περιβάλλον της Θήρας και οι λύσεις που δόθηκαν από τους ντόπιους παραδοσιακούς τεχνίτες εντυπωσίασαν τους ξένους επιστήμονες, όπως και οι εμπειρίες που απέκτησαν από τον χώρο των ανασκαφών στο Ακρωτήριο της Θήρας.

Αντίστοιχες εμπειρίες απέκτησαν από τα συνέδρια και τις επισκέψεις στην περιοχή της Μακεδονίας, στην Καστοριά, τη Σιάτιστα, τη Βέροια, με τα πλούσια αρχοντικά και την πλουσιώτατη εκκλησιαστική αρχιτεκτονική (βυζαντινή και μεταβυζαντινή), τα Μετέωρα, την αρχιτεκτονική της Θράκης και βέβαια αντίστοιχους ιστορικούς οικισμούς του Νότου με επίκεντρο το Μυστρά και την Μονεμβασιά (Malvoisie).

Ιδιαίτερα θα πρέπει να τονιστεί η πολύχρονη γόνιμη φιλία που τον συνέδεε με τον ιδρυτή του *I.CO.MO.S* καθηγητή Pietro Gazzola, τον καθηγητή και πρόεδρο του *I.CO.MO.S.*, Calogero Di Stefano, τον D. Raymond Lemaire και τους διαδόχους των στο *I.B.I.*, το *I.CO.MO.S.* και την *Europano Nostra*, όπως τον καθηγητή Dr Gianni Perbelini.

Βλ. σχετικά N.C.Moutsopoulos: "Νεκροψία: Pietro Gazzola" *Bulletin de l'Institut International des chateaux historiques*, No 35, 1980, σ. 2.

"Νεκρογονία Cassi Rammeli", *Editorial: Bulletin de l'Institut International des châteaux historiques*, No 39, 1981, σ. 4-7.

Παράλληλα συνέβαλε στην σύσφιξη των σχέσεων με τα εθνικά *I.CO.MO.S.* της Ευρώπης και της Τουρκίας, με τους επικεφαλής των οποίων τον συνέδεε βαθιά επιστημονική φιλία και εκτίμηση, όπως τον Dr Slan. Lorentz (Πολωνία) και Dr Zahvatorski, Dr Dobroslav Pavbović (Σερβία), Dr Alexander Meksi, Dr Emin Riza, Dr Jerak Karaiskaji, κ.ά. (Αλβανία), prof. Rachele Anguelova, Dr. G. Minchev, κ.ά. (Βουλγαρία), Dr. Georgetta Stoica, Δ/ντρια του Υπαίθριου Λαογραφικού Μουσείου (Museue Satului), Prof. Greg. Ionescu (Ρουμανία), καθηγ. Haluk Sezgin, Dr. Nebsat Ilhan, prof. Dr Mme Eskişenirioglu, prof. Cebat Erder, prof. Dr Semavi Eyais, Dr. Cuhandoroglu κ.ά. (Τουρκία) και βέβαια τους εκπροσώπους κεντροευρωπαϊκών κρατών Dr François Enaud (Γαλλία), Dr Max Gschwend (Ελβετία), Dr Werner Meyer (Γερμανία), Dr Panu Kaila (Φιλανδία) και πλήθος άλλων οι οποίοι από τις επιστημονικές συναντήσεις, τα διεθνή συνέδρια και τα ταξίδια σπουδών σε διάφορες περιοχές της Ευρώπης και ιδιαίτερα των Βαλκανίων και της Τουρκίας, ενημερώθηκαν υπεύθυνα για την αντιπροσωπευτική τους αρχιτεκτονική και την πρόοδο των αναστηλώσεων προστασία και συντηρήσεων της παραδοσιακής των Αρχιτεκτονικής.

Παράλληλα, με σειρά ομιλιών, άρθρων και δημοσιευμάτων του ενημέρωνε το διεθνές και το ελληνικό κοινό για την σημασία της διατηρήσεως και αναβιώσεως (reanimation) της παραδοσιακής Αρχιτεκτονικής των λαών:

Επιλέγουμε ορισμένες από τις δημοσιεύσεις του που αναφέρονται στα μνημεία, την παραδοσιακή Αρχιτεκτονική της Ευρώπης, των Βαλκανίων, της Τουρκίας και της Ελλάδας και τις προσπάθειες που έχουν γίνει υπό την αιγίδα του *I.CO.MO.S.* (*UNESCO*) για τη διάσωσή τους, για την ενημέρωση του κόσμου και ιδιαίτερα της νεολαίας, όπως και την

ενημέρωση των ενδιαφερομένων για την σημασία και την αξία για τον τόπο που έχει η διάσωση, μελέτη και αναστήλωση των κάστρων και των οχυρωμένων οικισμών:

- «Τα συστήματα οχυρώσεων του 16ου-18ου αιώνα ως εξέλιξη της μεσαιωνικής αρχιτεκτονικής θεωρούμενα από εθνικόν πρίσμα. Ιστορικά, οικοδομικά δεδομένα, σημερινή κατάσταση των οχυρώσεων και προοπτικά μέθοδοι διατηρήσεως και αναστηλώσεως των». Θέμα του XI Συνεδρίου του Διεθνούς Ινστιτούτου Φρουρίων και Πύργων στο Schloss Eggersberg της Βαυαρίας, 27.9.71-27.10.1971. Περιοδικό *Φρουριακό Χρονικό*, τεύχ. 1, Αθήνα 1973, σ. 13-33.
- «Η επίδραση της μορφολογίας των πύργων στην οχυρή κατοικία του ελλαδικού χώρου του XVI-XVIII αιώνα», Ανακοίνωση στο XI Συνέδριο του I.B.I., *Φρουριακά Χρονικά*, τ. 1, Αθήνα 1973, σ. 35-108.
- «Το Ελληνικό Ινστιτούτο Φρουρίων και Πύργων και τα κάστρα της χώρας μας», τ. 1, Αθήνα 1973, σ. 9-12.
- «Η αναστήλωση των ιστορικών κέντρων και των παραδοσιακών οικισμών στη Γαλλία. Ταξίδι σπουδών εμπειρογνομόνων υπό την αιγίδα του Γαλλικού I.CO.MO.S. » (Le Marais, Chartes, Saumur, Senlis), 12-18.5.1975, *Τεχνικά Χρονικά*, τ. 8, Αύγουστος 1974, σ. 579-629.
- «Πολωνία. Η διατήρηση των ιστορικών μνημείων στη Πολωνία. Η προσαρμογή των ιστορικών μνημείων στους μουσειακούς σκοπούς», θέματα του συνεδρίου I.CO.M-I.CO.MO.S., στη Βαρσοβία (9-18 Σεπτεμβρίου 1974), *Τεχνικά Χρονικά*, τ. 10, Οκτώβριος 1974, σ. 723-763.
- «Η προστασία των ιστορικών οικισμών στις διάφορες χώρες – I.CO.MO.S. 2ο Συμπόσιο Θεσσαλονίκης-Καστοριά-Άγιον Όρος (3-10 Οκτωβρίου 1973) », περιοδικό *Θέματα Περιβάλλοντος*, τεύχ. 2ο, 1974, σ. 20-23.
- «Le travail préparatoire et la redaction du projet pour la restauration de château-forts en grèce», Ανακοίνωση στο Συνέδριο του I.B.I. (Internationales Burgen Institut) στην Πολωνία *Acta Technica Academiae Scientiarum Hungaricae*, τ. 76 (3-4) 1974, σ. 445-448.
- «Έκθεση των εργασιών της Εκτελεστικής Επιτροπής του Διεθνούς I.CO.MO.S. (*Conseil International des Monuments et des sites*)», τεύχ. 1, Ιανουάριος 1975, σ. 59-63.
- «Ελληνικό Ινστιτούτο Φρουρίων και Πύργων», περιοδικό *Θεσσαλικά Γράμματα*, 1/15 Μαΐος-Ιούνιος 1975, σ. 9-10.
- «Η διάσωση των ιστορικών οικισμών. Η παλιά πόλη της Θεσσαλονίκης», περιοδικό *Επίκαιρα*, τεύχ. 364, Πέμπτη 24 Ιουλίου 1975, σ. 35-41.
- «Η αναστήλωση των ιστορικών κέντρων και των μνημείων στην Πολωνία», («La conservation des agglomerations historiques et des monuments a Pologne»), *Επιστημονική Επετηρίδα της Πολυτεχνικής Σχολής*, (Α.Π.Θ.), τ. ΣΤΨΖ, Θεσσαλονίκη 1974, σ. 159-174.
- «Le travail préparatoire et la redaction du projet pour la restauration des châteaux-forts en grèce», *Bulletin de l' Institut International des châteaux historiques*, no 27/1970, σ. 79-82.

- «Προτάσεις και εμπειρίες από τις μελέτες αναβιώσεως της Καστοριάς και της Παλαιάς Πόλεως του Ρεθύμνου», περιοδικό *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, τεύχ. 9, 1975, σ. 210-213.
- «Η Καστοριά και τα προβλήματα της αναβιώσεως των παραδοσιακών οικισμών», Ανακοίνωση στην τριήμερη συνάντηση (5.7.1975) με θέμα: “Προστασία μνημείων και παραδοσιακών οικισμών”, που οργάνωσε η *Ελληνική Εταιρεία*, για τον εορτασμό του έτους 1975 ως έτους Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς. Δημοσιεύτηκε στα Πρακτικά της συναντήσεως αυτής, Αθήνα 1975, σ. 142-150.
- «Problèmes de reanimation des agglomerations di Chalkidiki en une de development touristique», Ανακοίνωση στο Συμπόσιο του I.CO.MO.S., *Rapports. L’ architecture vernaculaire et son adaptation aux besoins de la vie moderne.*
- «Συμβολή στην τυπολογία της βορειοελλαδικής κατοικίας», *Πρακτικά του Β΄ Συμποσίου Λαογραφίας: Ήπειρος-Μακεδονία-Θράκη* (Κομοτηνή, 19-22 Θεσσαλονίκη 1976, σ. 289-327, πιν. 1-21.
- «A contribution to the typology of the Northern Greek dwelling», (ελληνική έκδοση της προηγούμενης μελέτης).
- «Architecture populaire de Macedoine», Symposium I.CO.MO.S.-CSSR 1971. *Monumentorum Tutela Ochraha Pamiatok* 9. OBZOR, Bratislava 1976, σ. 121-161. Ανακοίνωση στο ετήσιο Συνέδριο του I.CO.MO.S. που έγινε στο Strbske Pleso-Brno της Τσεχοσλαβακίας (30 Αυγούστου-7 Σεπτεμβρίου 1971).
- «Οι Πρόδρομοι των πρώτων Ελλήνων Τεχνικών Επιστημόνων. Κονδαράιοι. Μακεδόνες και Ηπειρώτες μαϊστορες», *Λεύκωμα ΤΕΕ: Οι πρώτοι Έλληνες Τεχνικοί Επιστήμονες, περιόδου Απελευθέρωσης.* Αθήνα 1976, σ. 353-453.
- Συμβολή στη Βιβλιογραφία της λαϊκής αρχιτεκτονικής Ελλάδος, Αλβανίας, Γιουγκοσλαβίας, Ρουμανίας, Βουλγαρίας, Τουρκίας, Αναστηλώσεως-Αναβιώσεως και φωτογραμμετρία. Θεσσαλονίκη 1978.
- «Πως μπορεί να σωθεί η κληρονομιά της λαϊκής μας αρχιτεκτονικής στην Βορ. Ελλάδα», περιοδικό *Μακεδονική Ζωή*, τ. 145, Ιούνιος 1978, σ. 26-31.
- «Monuments historiques et cultures de l’ Antiquité et dans la société contemporains», *Annales d’ Esthétique. Bulletin Annuel de la société Hellénique d’ Esthétique*, τ. 17, Athènes 1978-1979, σ. 5-16.
- «Esquisse des problèmes de reanimation des agglomeration historiques», πεπραγμένα του 2ου Συμποσίου του I.CO.MO.S. επί των προβλημάτων αναβιώσεως των ιστορικών οικισμών και της τυπολογίας της λαϊκής αρχιτεκτονικής: 3-10 Οκτωβρίου 1973, Θεσσαλονίκη-Καστοριά. Έκδοση ΤΕΕ, Αθήνα 1979, σ. 28-96 (Conseil International des Monuments et des Sites. Comité National Hellénique de l’ I.CO.MO.S. Comple-rendu du 2ème colloque sur les problem de la reanimation des villages historiques et de la typologie de l’architecture populaire, 2-10 Octobre 1973, Thessalonique-Kastoria. Athènes 1979, pp. 28-96).

- «Βιβλιογραφία ελληνικής λαϊκής αρχιτεκτονικής με την ευκαιρία του συμποσίου του I.CO.MO.S. », 3-10 Οκτωβρίου 1973, Αθήνα 1979, σ. 375-441.
- «Άνω Πόλη Θεσσαλονίκη. Μορφολογικές και κατασκευαστικές λεπτομέρειες. Προτάσεις νέων κτισμάτων-Ειδικές μελέτες. Έκδοση Υπουργείου Δημοσίων Έργων, Θεσσαλονίκη 1979».
- «Τα ιστορικά και πολιτιστικά μνημεία στην αρχαιότητα και η θέση τους στην σύγχρονη κοινωνία», *Νέα Εστία*, έτος ΝΓΨ τ. 105, τεύχος 1241, 15 Μαρτίου 1979, σ. 261-368.
- «Η λαϊκή Αρχιτεκτονική της Φλώρινας», *Φύση και Ζωή*, Αθήνα 1979, σ. 71-75.
- «Η αρχιτεκτονική της λάσπης και η αποθέωσή της σε μνημεία και σε σπίτια του Ιράν», *Ζυγός*, τ. 38, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1979, σ. 70-80.
- «Problèmes de typologie et morphologie dans l' etude de l' origine de l' habitation populaire Balkanique», Ανακοίνωση στο Αλληνοβουλγαρικό Συμπόσιο με θέμα: “ Πνευματικές και πολιτιστικές σχέσεις Ελλήνων και Βουλγάρων από τα μέσα του ΙΒΨως τα μέσα του ΙΘΨιώνα”, που οργανώθηκε στη Θεσσαλονίκη (22-25 Σεπτεμβρίου 1978), από το Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου της Θεσσαλονίκης και το Ινστιτούτο Βαλκανολογίας της Β.Α.Ε της Σόφιας, Θεσσαλονίκη 1980, σ. 85-93+πίν. 11-29.
- «Esquisse de l' architecture des convents fortifies dans l'espace de la Mediterranée Orientales», *Bulletin de l' Institut International des châteaux historiques*, No 35, 1980, σ. 8-43.
- «La notion et les limites de l'Architecture traditionnelle en grèce», *Monument Istorique si de Artâ*, Anul X LXI, No 1. Bucarest 1980, σ. 82-91.
- «Το πρόβλημα της διατήρησης των παραδοσιακών οικισμών της Μακεδονίας», *Μακεδονία-Θεσσαλονίκη. Αφιέρωμα τεσσαρακονταετίας*, Θεσσαλονίκη 1980, σ. 407-447.
- «Οι ρίζες της παραδοσιακής μας Αρχιτεκτονικής. Ομιλία στην έκτακτη συνεδρία της 2ας Μαρτίου 1982», *Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών*, τ. 57, Αθήνα 1982, σ. 100-138.
- «Το αρχοντικό των Μπάμπουρα στο Μελένικο. Συμβολή στη μελέτη της Βυζαντινής αστικής Αρχιτεκτονικής», *Επιστημονική Επετηρίδα της Πολυτεχνικής Σχολής. Τμήμα Αρχιτεκτόνων*, τ. ΘΨ9), Θεσσαλονίκη 1982, σ. 237-344.
- «Η προϊστορία της προσπάθειας για τη διάσωση της πολιτιστικής κληρονομιάς των λαών», εφημ. *Μεσημβρινή*, Σάββατο 4.12.1982 και Δευτέρα 8.12.1981.
- «Η Παλιά Πόλη της Θεσσαλονίκης και κάποιοι στοχασμοί για τα παλιά που χάνονται», (Thessaloniki: The Old Town and some Thoughtson on a vanishing old world.), Θεσσαλονίκη 1982.
- «The Semi-enclosed Areas the “hayat”, in Traditional greek Architecture (an investigative approach to the subject)». Ανακοίνωση στο Διεθνές Συνέδριο IASS (=International Association for shell and spatial structures), Θεσσαλονίκη 25-28 Απριλίου 1983, σ. 107-121.

- «Προβλήματα στην εφαρμογή της μελέτης για την αναβίωση της Άνω Πόλεως της Θεσσαλονίκης», Σεμινάριο 1983 του BBC με τίτλο: Διατήρηση παραδοσιακών οικισμών. Compendium 1984, pp. 74-83.
- «Bref aparcu des agglomeration traditionnelles de la Grèce», *Storia de la citta*, 31-32 Milano 1985, σ. 10-32.
- (N. Moutsopoulos-Prof. Dr. D.S. Pavlovitch, Prof. Dr. Rachielle Angueloca, Prorf. H. Sezgin, Dr. Georgete Stoica). L' architecture vernaculaire dans les Balkans. Études et documents sur le patrimoine culturel, 10. UNESCO (1986). N. Moutsopoulos, "La maison populaire grecque", σ. 1-9.
- «Η αναγέννηση των ορεινών οικισμών της Μακεδονίας στις αρχές του 18ου αιώνα», Περιοδικό *Κτίριο*, τ. 9, Σεπτέμβριος 1987, σ. 10-22.
- «Σκαρίφημα της παραδοσιακής Βαλκανικής Αρχιτεκτονικής», περιοδικό *Κτίριο*, τ. 6, 1987, σ. 17-19.
- Καστοριά. Ελληνική παραδοσιακή Αρχιτεκτονική, έκδ. *Οίκος Μέλισσα*, Αθήνα 1988, σ. 9-72.
- «Επισήμανση και καταγραφή αρχαίων και μεσαιωνικών κάστρων και οχυρών πόλεων της Βορείου Ελλάδος», *Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών*, τ. 64, 1988, σ. 103-142.
- «La maison populaire grecque». *L' architecture vernaculaire dans les Balkans. Études et documents sur le patrimoine culturel*, Unesco, τ. 10.
- Kastoria: Greek tradional Architecture. *Publisher-Director G. Rayas*, Αθήνα 1990.
- «Les "Odas" de l' architecture populaire de la Grèce du Nord», *Études Balkaniques*, No 3-4, 1992, σ. 147-155.
- «Αναφορές βυζαντινών κάστρων στη Δ. Μακεδονία: 1. Ανασκαφή στο κάστρο του Λογγά, 2. Ανασκαφή στο κάστρο της Σέτινας, 3. Ανασκαφή στην κορυφή του "Κάλε" στο νησί του Αγίου Αχιλλείου στη λίμνη της Μικρής Πρέσπας», *Το αρχαιολογικό έργο στη Μακεδονία και Θράκη, ΑΕΜΑΘΡΑ*, τ. 6, 1992, σ. 1-34.
- Grèce. L' architecture populaire de la Grèce, Γ. Ραγιάς, *Μέλισσα*, Αθήνα 1983.
- «Διερεύνηση της τυπολογίας της χωρικής κατοικίας της Χαλκιδικής. Σκέψεις και προτάσεις για τη διατήρηση, ανάπλαση και αναβίωση των παραδοσιακών μορφών», *Πολιτιστική Κληρονομιά και Αρχιτεκτονική παράδοση στη Χαλκιδική και Άγιος Όρος. Πρακτικά του 3ου Διεθνούς Συμποσίου Ουρανούπολη- Χαλκιδικής*, 14-16 Σεπτεμβρίου 1990. Παράρτημα: *Χρονικά Χαλκιδικής*, Θεσσαλονίκη 1993, σ. 29-64.
- «L' habitat rond des Nomades Sarakatsans en Grèce», Περιοδικό *Ethnos*, τ. 3, Bucarest 1994, σ. 5-23.
- «La maison villagoiise macédonienne. Typologie-continuité et methods de construction», *Ethnos 4*, Bucarest 1994, σ. 5-39.
- «Η αρχιτεκτονική της λάσπης. Οικοδομικά υλικά στην Αρχιτεκτονική της μεσοποταμίας», *ΕΕΠΣ*, τ. ΙΓ' τ. Β' 1991-1993. Αφιέρωμα προς τιμήν του ομότιμου καθηγητή Γ.Μ. Νιτσιώτα, Θεσσαλονίκη 1994, σ. 787-871.

- «La Charte de Venice trente ans après et la Charte de l' Architecture Vernaculaire», *La Carte di Venezia trenta anni dopo*, Restauro 131-132/1995, σ. 145-154.
- «Casa Bianca. Το αρχοντικό του Dino Fernandes-Diaz», *Ελληνικές κατασκευές*, 5, Ιουνίος 1995, σ. 16-18.
- «Η περίκεντρη καλύβα των Σαρακατσαναίων. Η αρχαιότερη μορφή κατοικίας», *Πρακτικά Πρώτου Συνεδρίου Σαρακατσαναίων Ελλάδος και Διασποράς*, Αθήνα 1996, σ. 50-77.
- «Τα ορεινά καταφύγια του βορειοελλαδικού Ελληνισμού στην πρώιμη τουρκοκρατία», *Αρχαιολογία*, τεύχος 65, Δεκέμβριος 1997, σ. 17-21.
- «The Mansion of "Casa Bianca" at Thessalonica, Greece», «Conference on Conservation and relivatation of vernacular Architecture and I.CO.MO.S – CIAV Annual Meeting 1997», Bangkok Thailand 13-18 May 1967, σ. 323-325.
- «Προτάσεις και εναλλακτικές λύσεις για προβλήματα αναπλάσεων ιστορικών κέντρων και παραδοσιακών οικισμών», "Propositions et solutions alternatives auc problemes de reformation der Centres historique et des agglomerations traditionnelles". Αρχιτεκτονικές παρεμβάσεις στο ιστορικό κέντρο των πόλεων 2-3 Σεπτεμβρίου 1995, Δήμος Βέροιας, Περίληψη Εισηγήσεων, Βέροια (1997), σ. 421.
- «Οικοδομική ξυλεία. Διαχρονική διερεύνηση», *Μνημεία και Περιβάλλον*, 4.1997, ειδική έκδοση ΙΓΨημερίδα, 27-28 Φεβρουαρίου 1997, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 17-36.
- «Η γένεση των ορεινών οικισμών και η αναγέννησή τους στα χρόνια της Τουρκοκρατίας», (La naissance des agglomerations montagneuses et leur renaissance au cour de l'occupation Turque). *Πρακτικά διεθνούς συνεδρίου Βαλκανική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική*, Θεσσαλονίκη 7-10 Νοεμβρίου 1997, Θεσσαλονίκη 1999, σ. 17-38.
- «Παρατηρήσεις σε μεσαιωνικές πόλεις της Μεσογείου». (" Remarques sur les villes médiévales de la Mediterranée"), Επιστημονική συνάντηση: «Πόλη, Δημοκρατία και Πολιτική», Σπάρτη 29 Μαρτίου-1 Απριλίου 2001, σ. 225-228.
- «Le città ed I castelli bizantini della Grecia del Nord durante la conquista franca», *Europa Nostra Bulletin*, τ. 54-2001, σ. 225-228.
- Στο συλλογικό έργο «Η ιστορία της Ελληνική πόλης, Αθήνα 2004 («Η βυζαντινή πόλη», κεφ. IV, αΨ έγραψε τα λήμματα:
«Η Πρώιμη βυζαντινή και η μεσοβυζαντινή πόλη», κεφ. ΚΨ σ. 271-294.
«Οι επιπτώσεις της τουρκικής κατάκτησης στις πόλεις της Μ. Ασίας και Βαλκανικής», κεφ. ΚΓΨ σ. 317-335.
«Η αναγέννηση των οικισμών του ελληνικού χώρου κατά την όψιμη Τουρκοκρατία», κεφ. ΚΣΤΨ σ. 357-372.
- «Proposal for the Common Scientific Study of the culturel past of the Two Peoples», *Common Cultural Heritage. Developing local awareness concerning the Architectural heritage left from the exchange of populations in Turkey and Greece. The Foundation of Lausanne Treaty Emigrants (LMV)*, Istanbul 2005, σ. 93-96.
- «Χώρος-κτίσμα και τοπίο στο Βυζάντιο», *Το Ελληνικό τοπίο. Μελέτες της ιστορικής γεωγραφίας και πρόσληψης του τόπου*, Αθήνα 2005, σ. 151-162.

- «Recollection from the Composition. Period of the Study on the Restoration of the Historical of Rethymno», *Common cultural Heritage. Developing local awareness concerning the Architectural Heritage left from the exchange of Populations Turkey and Greece the Foundation of Lausanne Treaty Emigrants (LMV)*, February 2005, σ. 198-210.
- «Proposal for the common scientific Study of the Cultural Past of the Two Peoples», *Common Cultural Heritage. The foundation of Lausanne Treaty Emigrants (LMV)*, February 2006, σ. 1-455.
- «Μελέτες προστασία συντηρήσεως και αναστηλώσεως Βυζαντινών μνημείων Θεσσαλονίκης μετά τους σεισμούς του 1978», *Αρχιτέκτονες, Περιοδικό ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ*, τεύχ. 65, περίοδος Β΄ Σεπτέμβριος/Οκτώβριος 2007, σ. 34-36.
- Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική της Μακεδονίας 15ος-19ος αιώνας, Θεσσαλονίκη (*Παρατηρητής*), 1993, σ. 1-98.
- Βοήθησε, επίσης, στην ίδρυση του Λαογραφικού και Εθνολογικού Μουσείου της Μακεδονίας στη Θεσσαλονίκη. Ο ίδιος προσωπικά μερίμνησε για την αναστήλωση του παλαιού αρχοντικού Αδοσίδη, που παραχωρήθηκε για την στέγαση των Συλλογών της Μακεδονικής Φιλεκπαιδευτικής Αδελφότητας και για αρκετά χρόνια ήταν μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου (μέχρι το 1981). Εκτός από την αναστήλωση του κτιρίου, διαμόρφωσε τον εσωτερικό χώρο του Μουσείου. Διοργάνωσε μάλιστα ειδικό παράρτημα του Μουσείου με προπλάσματα κτισμάτων παραδοσιακής Αρχιτεκτονικής που πρόσφερε στο "Λαογραφικό και Εθνογραφικό Μουσείο Μακεδονίας-Θράκης"

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Έχει δώσει 150 διαλέξεις και ομιλίες στην Ελλάδα και το εξωτερικό, ύστερα από πρόσκληση Πολιτιστικών Συλλόγων, Σωματείων και Οργανισμών επάνω σε ένα ευρύτατο θεματικό αντικείμενο (Βυζαντινή τέχνη και αρχιτεκτονική, οχυρωματική αρχιτεκτονική, λαϊκή τέχνη, βυζαντινή ιστορία και μνημεία, αναστήλωση οικισμών και μνημείων, ταξιδιωτικές εντυπώσεις).

Υπήρξε Πρόεδρος της *Ελληνικής Επιστημονικής Εταιρείας*, η οποία, εκτός των άλλων επιστημονικών της δραστηριοτήτων, διατηρεί δύο *Ανοιχτά Πανεπιστήμια*, στη Φλώρινα και το Δήμο Ευόσμου, όπου πανεπιστημιακοί ιδίως διδάσκαλοι αναπτύσσουν επιστημονικά θέματα της ειδικότητάς τους.

Είναι ο εικοστός πέμπτος χρόνος λειτουργίας του *Ανοιχτού Πανεπιστημίου* το οποίο λειτουργεί υπό την αιγίδα του Δήμου Θεσσαλονίκης και έχει την ευθύνη από την ίδρυσή του, της λειτουργίας του *Τομέα Ιστορίας, Τέχνης και Αρχαιολογίας*.

ΜΕΛΟΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΥΛΙΩΝ:

Είναι μέλος της *Ελληνικής Εταιρείας Αισθητικής*, Τακτικό μέλος της *Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, αντεπιστέλλον μέλος της *Ελληνικής Ανθρωπιστικής Εταιρείας*, μέλος της *Association Internationale des Études Byzantines (Comité Hellenique)*, μέλος του *Συλλόγου Αρχιτεκτόνων* και του *Τεχνικού Επιμελητηρίου*

της Ελλάδος, μέλος της *Μακεδονικής Καλλιτεχνικής Εταιρείας "Τέχνη"*, τακτικός εταίρος της εν Αθήναις *Αρχαιολογικής Εταιρείας*, τακτικό μέλος της εν Θεσσαλονίκη *Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών*, μέλος της *Εταιρείας Προστασίας Αρχιτεκτονικών Μνημείων*, μέλος της *Εταιρείας Προβολής Ιστορικών Χώρων της Ελλάδος* που ίδρυσε ο αρχιτέκτων-ακαδημαϊκός Σόλων Κυδωνιάτης, τακτικός εταίρος της *Ανθρωπολογικής Εταιρείας της Ελλάδος*, εταίρος της εν Αθήναις *Ελληνικής Επιτροπής Βυζαντινών Σπουδών*. Ιδρυτικό μέλος και τ. Πρόεδρος της *Εκτελεστικής Επιτροπής του Ελληνικού Τμήματος του I.CO.MO.S (Conseil International des Monuments et des Sites=Διεθνές Ινστιτούτο Μνημείων και Τοπίων)* (UNESCO). Μέλος της *Κεντρικής Επιτροπής (Comité Executive)* και από τους ιδρυτές του *Διεθνούς Ινστιτούτου Φρουρίων και Πύργων (I.B.I.=Internationales Burgen Institut)*.

Υπήρξε Πρόεδρος του *Ελληνικού Ινστιτούτου Φρουρίων και Πύργων*, μέλος της *Ελληνικής Αρχιτεκτονικής Εταιρείας*, τ. Αντιπρόεδρος του *Κρατικού Θεάτρου Β. Ελλάδος*, τακτικό μέλος της *Ελληνικής Ιστορικής Εταιρείας*, τ. μέλος του Δ.Σ. του *Λαογραφικού και Εθνολογικού Μουσείου Μακεδονίας*, μόνιμο μέλος και πρόεδρος του Δ.Σ. της *Διεθνούς Επιτροπής Παραδοσιακής Αρχιτεκτονικής του Comité International d' Architecture Vernaculaire C.I.A.V./I.CO.MO.S.*, μέλος της *Εκτελεστικής Επιτροπής του Διεθνούς Συμβουλίου Μνημείων και Τοπίου (I.CO.MO.S.)* (1976-78, 1979-81), αντεπιστέλλον μέλος της *Ενώσεως Ελλήνων Συγγραφέων και Δημοσιογράφων Τουρισμού*, μόνιμο μέλος του συμβουλίου της *Union Internationale d' Archéologie Slave (UIAS)*, μέλος του Δ.Σ. του *Πατριαρχικού Ιδρύματος Πατερικών Μελετών* (1988-1994), μέλος της *Ελληνικής Επιτροπής Σπουδών Ν.Α. Ευρώπης*, ιδρυτικό μέλος του *Ιδρύματος Ελληνικού Πολιτισμού*.

- Διετέλεσε για πολλά χρόνια Πρόεδρος του Επιστημονικού Συμβουλίου του Διεθνούς Ινστιτούτου Φρουρίων και Πύργων (*I.B.I.=Internationales Burgen Institut*)
- Εξελέγει ως *Αντεπιστέλλον μέλος της Ακαδημίας Αθηνών* στην Τάξη Γραμμάτων και Καλών Τεχνών, στην Έδρα Καλών Τεχνών κατά τη συνεδρίαση της 6ης Μαρτίου 1980.
- Διετέλεσε Πρόεδρος του Κέντρου Βυζαντινών Ερευνών (Κ.Β.Ε.) της Φιλοσοφικής Σχολής του Α.Π.Θ. (1979-81, 1989-1991).
- Είναι *Αντεπιστέλλον μέλος της Ακαδημίας Pontiana της Νεαπόλεως* στην Τάξη Καλών Τεχνών (8.2.1981).
- Είναι ξένος εταίρος της Βουλγαρικής Ακαδημίας Επιστημών (10.4.1985).
- Διετέλεσε Αντιπρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου του Λαογραφικού και Εθνολογικού Μουσείου Μακεδονίας μέχρι το 1981).
- Κατά τη Γενική Συνέλευση του *C.I.A.V (Comité Intern. d' Architecture Vernaculaire)*, εξελέγει πρόεδρος κατά τη Γενική Συνέλευση (20.10.1989) και επανεξελέγη πρόεδρος κατά τη Γενική Συνέλευση στη Φιλιππούπολη (1989-1994).
- Είναι διδάκτωρ τιμής ένεκεν του Πανεπιστημίου της Σόφιας Kliment Ochridski (3.10.1990) και του Πανεπιστημίου της Φιλιππουπόλεως (Plovdiv)-Paisii Hilendarski (2010).
- Υπήρξε διευθυντής της *Επιστημονικής Επετηρίδας της Πολυτεχνικής Σχολής* του Α.Π.Θ., από την απαρχή της εκδόσεως της (1956) έως το έτος 1995.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΚΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ

Έχει διενεργήσει επιστημονικές έρευνες και ανασκαφές σε πολλά μέρη της Ελλάδος: στην περιοχή της Όχης και Στύρων της Ευβοίας για τη μελέτη των «δρακόσπιτων». Τα πορίσματα των ανασκαφών του δημοσιεύθηκαν στην *Επιστημονική Επετηρίδα της Πολυτεχνικής Σχολής* (τ. Η΄ 1978-80, σ. 363-478, εικ 1-57) με τίτλο: «Τα δρακόσπιτα της ΝΔ Εύβοιας». Ασχολήθηκε με το λιμναίο οικισμό στο Δισπηλιό της Καστοριάς από το 1965. Τα πορίσματα της έρευνας δημοσίευσε στην *Επιστημονική Επετηρίδα της Πολυτεχνικής Σχολής* (τ. ΣΤ΄-1, Θεσσαλονίκη 1974, σ. 257-472) με τίτλο: «Καστοριά. Ιστορία-μνημεία-λαογραφία, από την ίδρυσή της μέχρι τον 10ο αιώνα μ.Χ.: Προϊστορική, ιστορική και παλαιοχριστιανική εποχή».

Πρόσφατα κυκλοφόρησαν σε βιβλίο οι έρευνες του οι σχετικές με την αποκατάσταση μιας πασσαλόπηκτης νεολιθικής λιμναίας κατοικίας στο Δισπηλιό της Καστοριάς με τίτλο «Η πασσαλόπηκτη κατοικία ενός λιμναίου νεολιθικού οικισμού», Θεσσαλονίκη 2003, (σε συνεργασία με τον παλιό του μαθητή, αρχιτέκτονα Π. Δεβολή).

Ασχολήθηκε με έρευνες στο Παγγαίο για την επισήμανση μεσαιωνικών ακιδογραφημάτων. Επεσήμανε συστάδες παρόμοιων χαραγμάτων σε διάφορες περιοχές του όρους και έκανε σχετικές δημοσιεύσεις: «Les Sgraffites du Pangaios», στον τόμο «*In Memoriam Panayiotis A. Michelis*», Αθήνα 1971, σ. 482-489, πίν. XXXIX-LVI και «*Τα ακιδογραφήματα του Παγγαίου*», Αθήνα 1969, σ. 1-29, πίν. Α΄- Η΄

Στη Λήμνο, μέσα στη θάλασσα, επεσήμανε βυθισμένη αρχαία πόλη που μπορεί πιθανότατα να ταυτιστεί με την ομηρική Χρύση (Πρβλ. «Πειραματική διερεύνηση βυθισμένης αρχαίας πόλεως στη Λήμνο», *Τεχνικά Χρονικά*, τεύχ. 9, Σεπτέμβριος 1969, σ. 571-588, πίν. 1-9).

Έρευνες για την επισήμανση προϊστορικών μνημείων έκανε και σε πολλά νησιά του Β. Αιγαίου (Νάξο, Σκόπελο) και της Δωδεκανήσου (Κάρπαθο, Σαρία, Χάλκη). Ιδιαίτερα στην Κάρπαθο επεσήμανε σε αρκετές περιοχές λείψανα προϊστορικού πολιτισμού και μινωϊκούς και μυκηναϊκούς τάφους (Βλ. «*Κάρπαθος. Σημειώσεις ιστορικής τοπογραφίας και αρχαιολογίας. Αρχαίες πόλεις και μνημεία, βυζαντινές και μεταβυζαντινές εκκλησίες, μεσαιωνικοί και νεώτεροι οικισμοί, λαϊκή αρχιτεκτονική*», *Επιστημονική Επετηρίδα της Πολυτεχνικής Σχολής* (τ. Ζ΄ Θεσσαλονίκη 1978, σ. 127-140, 163-168, 195-222, πίν. 13-19, 49-53) (και ανάτυπο).

Ύστερα από συστηματική και ιδιαίτερα κοπιαστική έρευνα επεσήμανε έναν αριθμό μεγαλιθικών μνημείων, ιδίως *μενχίρ* και *ντολμέν*, σε διάφορες περιοχές της χώρας. Μέρος των πορισμάτων των ερευνών δημοσιεύθηκε στα εξής περιοδικά (σε συνεργασία με τον Γ. Δημητροκάλλη): «Μεγαλιθικά μνημεία στην Νάξο», *Άνθρωπος*, (τ. 3, τεύχ. 1, 1976, σ. 96-104). «Further Notes on the Megalithic Monuments of Naxos», *Balkan Studies* (182, Θεσσαλονίκη 1977, σ. 251-259). «Τα μεγαλιθικά μνημεία της Μάνης», *Πρακτικά του Α΄ Διεθνούς Συνεδρίου Πελοποννησιακών Σπουδών*, τ. Β΄ Αθήνα 1976, σ. 135-169, πίν. Κ΄ ΝΕ΄.

Για πολλά χρόνια ασχολήθηκε με την εκκλησιαστική αρχιτεκτονική του Νομού της Φλώρινας και ιδιαίτερα με τα βυζαντινά μνημεία της Πρέσπας. Τα πορίσματα των ερευνών και των ανασκαφών του στην Πρέσπα (βασιλική του

Αγίου Αχιλλείου, ναών Αγίων Αποστόλων, του Αγίου Νικολάου στην Πύλη (Βίνενη), Άγιο Γερμανό, Ασκηταριά της λίμνης της Μεγάλης Πρέσπας) δημοσιεύθηκαν σε επιστημονικές Εκθέσεις και σε αυτοτελείς τόμους. Κατά τις μακροχρόνιες ανασκαφές στη βασιλική του Αγίου Αχιλλείου βρέθηκε η λάρνακα με τον σκελετό του τσάρου των Βουλγάρων Σαμουήλ (+1014).

- «Ανασκαφή Αγίου Αχιλλείου Μικρής Πρέσπας», *Πρακτικά Αρχαιολογικής Εταιρείας 1967*, σ. 55-69+πιν. 35-47.
- «Ανασκαφή βασιλικής του Αγίου Αχιλλείου», *Το Έργον της Αρχαιολογικής Εταιρείας κατά το έτος 1969*, Αθήναι 1970, σ. 29-38, εικ. 26-36.
- «Ανασκαφή της βασιλικής του Αγίου Αχιλλείου», *Πρακτικά της Αρχαιολογικής Εταιρείας 1969*, Αθήναι 1971, σ. 37-41, εικ. 44-54.
- «Ανασκαφή της βασιλικής του Αγίου Αχιλλείου, τέταρτη περίοδος εργασιών (1969), *Επιστημονική Επετηρίς της Πολυτεχνικής Σχολής του ΑΠΘ*, τ. ΕΑ (1971-72), Θεσσαλονίκη 1972, σ. 147-436.
- «Πρώτες παρατηρήσεις στην οικιστική του βυζαντινού οικισμού της Ρεντίνας (6^{ος}-14^{ος} αιώνες)», *Το Αρχαιολογικό Έργο στη Μακεδονία και Θράκη*, τ. 3, 1989, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 291-300.
- *Η βασιλική του Αγίου Αχιλλείου στην Πρέσπα*, Θεσσαλονίκη 1999, σ. 4-360.
- «Le tombeau du tsar Samuil dans la basilique de Saint Achile à Prespa», *Études Balkaniques*, Academie Bulgare des Sciences. Institut d' Études Balkaniques, no 3, Sofia 1984, σ. 114-126.

Οι μελέτες του για την επισήμανση, καταγραφή και μελέτη των Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων της Μακεδονίας ολοκληρώθηκαν στην περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας (Νομοί: Γρεβενών, Φλώρινας, Κοζάνης, Καστοριάς). Τα πορίσματα των μελετών αυτών άρχισαν να δημοσιεύονται από τον εκδοτικό οίκο Μαλλιάρης-Παιδεία. Ήδη κυκλοφόρησε ο πρώτος ογκώδης τόμος με τίτλο: ΟΙ ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΦΛΩΡΙΝΑΣ, τόμος με τίτλο ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ ΤΗΣ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ 9^{ου} και 11^{ου} αιώνα (Θεσσαλονίκη 1992) και ο τόμος ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΠΕΛΛΑΣ (Θεσσαλονίκη 1973).

Τα τελευταία εικοσιπέντε χρόνια διενεργεί ανασκαφές στο λόφο της Ρεντίνας στη Μυγδονία, στο Ρήχιο ποταμό. Τα ενδιαφέροντα και πλούσια αρχαιολογικά ευρήματα καλύπτουν ένα ευρύτατο χρονικό φάσμα από τη νεολιθική μέχρι την έσχατη βυζαντινή περίοδο. Ορισμένα πορίσματα της έρευνάς του έχουν δημοσιευθεί: Ν.Κ. Μουτσόπουλος «La section macedonienne de la Via Egnatia. Le bourg de Redina», στο *Bulletin de l' I.B.I. (Internationales Burgen Institut)*, No 41, 1983, σ. 86-99. Του ίδιου: «Le Bourg byzantin de Redina. Contribution à la topographie historique de Mygdonie», *Balkan Studies* 24, I, Thessaloniki 1983, σ. 3-18, εικ. 1-51. Του ίδιου: «Η βυζαντινή σαρκοφάγος της Ρεντίνας», *Βυζαντικά*, τ. 4, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 139-158. Του ίδιου: «La vie quotidienne dans une agglomeration byzantine fortifiée en vertu des resultats des fouilles», *Βυζαντικά*, τ. 6, Θεσσαλονίκη 1986, σ. 33-46. Του ίδιου: «Ανασκαφή στον οχυρό βυζαντινό οικισμό της Ρεντίνας», *Πρακτικά της Αρχαιολογικής Εταιρείας του έτους 1990*, σ. 198-208, πίν. 127-130, και σε αυτοτελείς τόμους: Ρεντίνα I, II, III, IV.

- *Ρεντίνα I. Οι Μυγδονικές πόλεις Αυλών, Βρομίσκου, Αρέθουσα και ο τάφος του Ευριπίδη*, Θεσσαλονίκη 1995, σ. I-XII, 1-235.
- *Ρεντίνα II. Το βυζαντινό κάστρο της Μυγδονικής Ρεντίνας. Η οχύρωση και η ύδρευση του οικισμού*, Αθήνα 2002, σ. 1-534.

- Ρεντίνα III. Το βυζαντινό κάστρο της Μυγδονικής Ρεντίνας. Οι κατοικίες και τα εργαστήρια του οικισμού, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 1-616.
- Ρεντίνα IV. Οι εκκλησίες του βυζαντινού οικισμού, Θεσσαλονίκη 2000, σ. 1-434.
- *Redina: Bourgade byzantine fortifié a Macédoine», IBI Bulletin*, τ. 50. The Hague (1994-1995). Europa Nostra, σ. 11-12.
- «Η εξέλιξη του οχυρού οικισμού της Ρεντίνας στη Μακεδονία», *Δεύτερο Συμπόσιο Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης*, Πρόγραμμα και Περιλήψεις ανακοινώσεων, Αθήνα 1982, σ. 59-67.
- «Le Bourg byzantine de Redina. Contribution a la topographie historique», *Balkan Studies*, τ. 24, 1. Thessaloniki 1983, σ. 3-18, εικ. 1-51.

Έχει επίσης ασχοληθεί με τη μελέτη και άλλων βυζαντινών οχυρών πόλεων και κάστρων της Μακεδονίας και της Θράκης, όπως του κάστρου της Ζίχνας, των Σερβίων, του Γυναικόκαστρου, του Κάστρου της Ξάνθης, της Αναστασιουπόλεως, του Διδυμοτείχου, της Θεσσαλονίκης και άλλων.

Την Εκκλησία ενδιαφέρουν ιδιαίτερα οι έρευνες και ανακαλύψεις από τον υποψήφιο, κατά τη διάρκεια των ανασκαφών του σε εκκλησίες της Μακεδονίας: 1) Του ιερού λειψάνου του Αγίου Ευθυμίου του Νέου του εν Περιστεραίς, κατά την ανασκαφή στον ναό του Αγίου Ανδρέου στον οικισμό της Περιστεράς στο Χορτιάτη, 2) Κατά την ανασκαφή στη βασιλική του Αγίου Αχιλλείου στην Πρέσπα ανακάλυψε σε σαρκοφάγο στο διακονικό της βασιλικής τα ιερά λείψανα των : Αγίου Αχιλλείου, επισκόπου Λαρίσης, «Χρηματίσαντος κἄν τῆ μεγάλη καί πρώτη Συνόδω παρόντος συν Ρηγίνω Σκοπέλων και Διοδόρου Τρίκης καί εις Πρέσπαν ἐπέθετο ἔνθα ἦσαν αὐτῶ τά βασίλεια», σύμφωνα με τη μαρτυρία του βυζαντινού χρονικογράφου Ιωάννη Σκυλίτζη. Άπαντα τα ιερά λείψανα μεταφέρθηκαν και παραδόθηκαν σε επίσημη τελετή, με παρουσία της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, στη Μητρόπολη Λαρίσης από την οποία, το 970 είχε αποσπάσει ο Σαμουήλ: το ιερό λείψανο του Αγίου Αχιλλείου και από τις άλλες Θεσσαλικές επισκοπές (Τρίκης, Σκοπέλου κ.ά.) τα υπόλοιπα άγια λείψανα.

Πρόσφατα κατά την ανασκαφή που διενήργησε στο ναό του Αγίου Γερμανού στον ομόνυμο οικισμό της Πρέσπας επί παρουσία του μητροπολίτη Φλωρίνης και Εορδαίας, αποκάλυψε το ιερό λείψανο του Αγίου Γερμανού ιδρυτού της ιεράς μονής Εικοσιφοινήσης Παγγαίου, το οποίο παραδόθηκε στη Μητρόπολη Φλωρίνης.

Παράλληλα με την ενασχόλησή του με τη μελέτη των μνημείων της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Αρχιτεκτονικής, έστρεψε την προσοχή του προς τα μνημεία της νεότερης αρχιτεκτονικής παραδόσεως. Εκτός από την προσπάθεια εντοπισμού και συστηματικής αποτυπώσεως, δημιούργησε στην Έδρα της Αρχιτεκτονικής Μορφολογίας και Ρυθμολογίας, στην Πολυτεχνική Σχολή, ένα Αρχείο σχεδίων και Μουσείο το οποίο εστέγασε αρχιτεκτονικά προπλάσματα από τα πλέον αντιπροσωπευτικά παραδείγματα της λαϊκής αρχιτεκτονικής, τα οποία κατασκεύασαν οι φοιτητές του σύμφωνα με τις υποδείξεις του. Παράλληλα με διαλέξεις, συνεντεύξεις στον τύπο, ομιλίες στο ραδιόφωνο και την τηλεόραση, προσπάθησε να διεγείρει το ενδιαφέρον του κοινού για τη λαμπρή ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική.

Η προσπάθειά του αυτή έχει τριπλή κατεύθυνση: 1) τη συστηματική διερεύνηση, τον εντοπισμό και τη μελέτη των οικισμών και των αρχοντικών που διασώζονται, 2) την προβολή με κάθε μέσο της παραδοσιακής ελληνικής

αρχιτεκτονικής και 3) τη μεθόδευση των μέσων και των μέτρων για την αναβίωση και τη διάσωση των ιστορικών οικισμών της χώρας.

Το Αρχείο των αρχιτεκτονικών αποτυπώσεων των εκκλησιών, μονών, αρχοντικών και Κάστρων της Μακεδονίας και Θράκης εδώρισε στο Δήμο Βεροίας, καθώς και την προσωπική του βιβλιοθήκη (6.000 τόμοι) (Το Τμήμα το οποίο έχει σχέση με τα Μνημεία και τις μελέτες αναστηλώσεως) τα οποία στεγάζονται σήμερα με μέριμνα του Δήμου Βεροίας στο ιστορικό αρχοντικό «Μπέκα», το οποίο αναστηλώθηκε και εξοπλίσθηκε ώστε να μπορέσει να λειτουργήσει ως Ινστιτούτο Έρευνας της θρησκευτικής και παραδοσιακής μας Αρχιτεκτονικής.

Έχει δημοσιεύσει περισσότερες από 500 επιστημονικές εργασίες και βιβλία σχετικά με τα αντικείμενα της επιστήμης του.

Έχει ταξιδέψει για μελέτες και έρευνες, εκτός από την Ευρώπη και την Αμερική πολλές φορές στην Αίγυπτο, Β. Αφρική, Ινδία, Κίνα, Ιαπωνία, Μογγολία, Σοβιετική Ένωση (Ρωσία), Σιβηρία και βέβαια στον Μικρασιατικό χώρο, τη σημερινή Τουρκία, τη Συρία, την Παλαιστίνη, την Ιορδανία και Περσία (Ιράν).

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟ ΕΡΓΟ

Από το αρχιτεκτονικό έργο του υποψηφίου αναφέρεται περιληπτικά: Το Κτιριακό συγκρότημα της Ακαδημίας Πατερικών Μελετών του Οικουμενικού Πατριαρχείου, στο χώρο της μονής Βλατάδων στη Θεσσαλονίκη. Ασχολήθηκε επίσης με μελέτες αναβιώσεως και εξωραϊσμού παραδοσιακών οικισμών, όπως με το Ρυθμιστικό σχέδιο της Τριπόλεως, με τη μορφολογία και την πολεοδομία της Καστοριάς και της παλαιάς πόλεως του Ρεθύμνου.

Υπήρξε εμπειρογνώμων στην Επιτροπή αναστηλώσεως του Πανιέρου Ναού της Αναστάσεως στην Ιερουσαλήμ.

Αναστήλωσε την Ροτόντα του Αγίου Γεωργίου, στη Θεσσαλονίκη και εργάσθηκε στη μελέτη αναστηλώσεως του καθολικού της πατριαρχικής μονής των Βλατάδων, στη Θεσσαλονίκη.

Μελέτησε και προσάρμοσε το ιστορικό κτίριο του Παλαιού Κυβερνείου της Θεσσαλονίκης σε *Λαογραφικό και Εθνογραφικό Μουσείο Μακεδονίας, Θράκης*.

Υπήρξε ο αρχιτέκτων της ομάδας που μελέτησε την παλαιά παραλία της Θεσσαλονίκης και την υποθαλάσσια οδική αρτηρία. Είναι ο υπεύθυνος της αναστηλώσεως του αρχοντικού Fernandez Diaz (Casa Bianca) στη Θεσσαλονίκη. Εμελέτησε το ναό και τα μοναστικά συγκροτήματα του Ιερού Ησυχαστηρίου του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου στη Σουρωτή, Θεσσαλονίκης, όπου και ο τάφος του οσίου πατρός Παϊσίου.

ΤΙΜΗΤΙΚΕΣ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ

Του απενεμήθη το οφίκιο του *Μεγάλου Αρχοντος Δεπουτάτου «της καθ' ημάς Αγίας του Χριστού μεγάλης Εκκλησίας»* του Οικουμενικού Πατριαρχείου, από τον μακαριστό Πατριάρχη Αθηναγόρα (19.3.1967).

Ανακηρύχθηκε σε Μέγα Ευεργέτη και Άρχοντα της Ιεράς Μητροπόλεως Ιερισσού Αγίου Όρους και Αρδαμερίου και της Ενορίας Περιστεράς, από τον Μητροπολίτη Ιερισσού, Αγίου Όρους και Αρδαμερίου κ. Νικόδημο (15.10.1986).

Είναι Επίτιμος δημότης των πόλεων: Καστοριάς (1966), Βεροίας (1970), της Κοινότητας Περιστεράς (18.10.1988), της Μυγδονικής Απολλωνίας, και των Βασιλικών (2005).

Του έχουν απονεμηθεί τιμητικές διακρίσεις από τα Πατριαρχεία και την Εκκλησία της Ελλάδος: Τσέρκιβιτς από Ορθόδοξο Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως (1966). Τσέρκιβιτς από Πατριάρχη Αιθιοπίας (1966). Τσέρκιβιτς από Αρχιεπίσκοπο Αιθιοπίας (1966). Τσέρκιβιτς από Αρχιεπίσκοπο Μπουρουνδουβίου (1966). Χρυσό Τσέρκιβιτς από Αρχιεπίσκοπο Ορθόδοξο Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως (1966). Χρυσό Μπουρουνδουβίου από Μπουρουνδουβίου Επισκόπο (1966). Χρυσό Μπουρουνδουβίου Α' τάξεως τα Μπουρουνδουβίου Απ. Επισκόπου από Ι. Μπουρουνδουβίου Πατριάρχη (1980). Χρυσό Τσέρκιβιτς από Αρχιεπίσκοπο Ι. Μπουρουνδουβίου Πατριάρχη, Ορθόδοξο Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως (1981). Χρυσό Τσέρκιβιτς από Υπουργό Ορθόδοξο Πατριάρχη Μπουρουνδουβίου από Ορθόδοξο Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως από Μπουρουνδουβίου Κωνσταντινουπόλεως (2003).

Του απενεμήθει το Μετάλλιο Τιμής και Ευποιίας της πόλεως των Βεροϊέων (2003) και αντίστοιχο από την Φιλόπτωχο Αδελφότητα Ανδρών Θεσσαλονίκης (2011).

Από το ελληνικό κράτος:

Του απενεμήθει ο Ταξιάρχης του Φοίνικος (1965).

Ξένες τιμητικές διακρίσεις:

Του απενεμήθη το Αργυρό μετάλλιο της *Association Espanola de Amigos de los Castillos* (8.5.1985), το οποίο απονέμεται ετήσια σε πρόσωπα που συνεβαλαν διεθνώς ιδιαίτερα με το έργο τους στην προώθηση της Επιστήμης της Καστρολογίας.

Του απενεμήθη το χρυσό μετάλλιο του ιδρυτή της Βουλγαρικής Ακαδημίας Επιστημών *Marin Drivon* (1985) και *Commendatore nell Ordine Al Merito della Repubblica Italiana* (1984) και μετά πενταετία ο Ανώτερος Ταξιάρχης Τιμής, από την Ιταλική Δημοκρατία. Επίσης από τη Γαλλία ο τίτλος του ιππότη στην Τάξη των Γραμμάτων και Τεχνών: *Chevalier dans l'ordre des Arts et des Lettres* (1984).